

Asia: VN/27263/2023

Lausuntopyyntö nuorisorangaistussääntelyn kehittämistä koskevasta työryhmämietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Ehkäisevän päihdetyön järjestöverkosto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto nuorisorangaistussääntelyn kehittämistä koskevasta mietinnöstä.

Hallitusohjelmaan on kirjattu tavoitteeksi vähentää nuoriso- ja jengirikollisuutta. Nuorisorangaistussääntelyn kehittämisessä pyritään korostamaan tekojen vakavuutta sekä lisäämään yhdyskuntapalvelun elementtien hyödyntämistä. Nuorisorangaistus huomioi nuorten yksilöllisen elämäntilanteen ja laajentaa rikosseuraamusjärjestelmän käytettävissä olevia vaihtoehtoja.

Käsiteltävänä olevassa työryhmämietinnössä todetaan, että viiden vuoden tarkastelujakson aikana (2019–2023) nuorisorangaistustuomioita annettiin ainoastaan 43 kappaletta. Tilastokeskuksen mukaan 15–17-vuotiaille määrättiin vain tarkasteluvuonna 2023 yhteensä 12 991 rangaistus- ja sakkomääräystä, rikesakkoa sekä oikeuden tuomiota. Nuorisorangaistusta on siis käytetty rankaisumuotona varsin vähän.

Nuorisorangaistukseen voidaan tuomita 15–17-vuotias nuori, mikäli sakkorangaistus ei ole riittävä eikä ehdotonta vankeutta vaadita. Ehdoton rangaistus on haitallinen nuorelle ja yleisen pyrkimyksen tulisi olla sen välttäminen, kun mahdollista. Nuorisorangaistus on konkreettinen, intensiivinen ja yksilöllisesti räätälöitävissä. Rangaistuksen kehittäminen voisi parantaa nimenomaan niiden nuorten asemaa, joilla on päihteisiin liittyviä ongelmia ja jotka hyötyisivät päihde- ja riippuvuuspalveluista. Päihdeongelmiin tarttuminen aikaisessa vaiheessa on päihdehaittoja vähentävä ja ehkäisevä toimi, josta hyötyvät nuorten lisäksi läheiset ja lähiyhteisö.

Työryhmämietinnössä nostetaan esiin mahdollisuus lisätä päihde- ja riippuvuushoidon ja -palveluiden painoarvoa nuorisorangaistusmenettelyssä. Mietinnön mukaan nuorisorangaistusta voisi ohjata preventiivisempään suuntaan esimerkiksi määräämällä rangaistus yhä useammin ensikertalaisille. Lisäksi rangaistuksen pääpaino voisi olla kuntoutustarpeessa. Nuori, joka pyrkii irtautumaan rikollisuudesta, tarvitsee päihteiden ja rikosten sijaan uudenlaisen arjen sekä mielekkäitä tapoja viettää vapaa-aikaa.

EPT-verkoston mielestä on kannatettavaa, että nuorten kohdalla rangaistuskäytäntöjä ohjataan rikoksen uusimista ehkäisevään suuntaan samalla huomioiden päihteiden käyttöön liittyvät erityiskysymykset.

Nuorisorangaistuksen enimmäiskesto tulisi voida tarpeen mukaan nostaa vuodesta kahteen vuoteen. Se antaisi lisää mahdollisuuksia tukea nuoren kehitystä, irrottautumista haitallisista toimintatavoista ja tarvittaessa saada päihde- ja riippuvuuspalveluita. Kahden vuoden aikana voi tapahtua monia positiivisia muutoksia nuoren elämässä.

Kuten mietinnössä todetaan, nuoret vangit ovat muita harvemmin minkään päihdepalvelun piirissä, vaikka he raportoivat huumeiden käyttöä vankilaa edeltäen vuoden aikana enemmän kuin aikuiset. Osittain syy on siinä, ettei päihdeongelma ole niin vakava, että apu olisi ollut tarpeen, mutta voi myös olla, ettei nuorille ole riittäviä ja sopivia palveluita tarjolla. Palveluiden sopimattomuus nuorille tai niiden riittämättömyys on teema, johon päihdetyön järjestöt törmäävät jatkuvasti. Lisäksi on suuria alueellisia eroja siinä, miten palveluiden piiriin pääsee.

EPT-verkosto kannattaa työryhmämietinnön kantaa, jonka mukaan rikoksen tekijän osallistuminen esimerkiksi päihde- ja riippuvuushoitoon voisi sisältyä nuorisorangaistukseen ja että osallistuminen huomioitaisi rangaistukseen liittyvässä seuraamusselvityksessä. Selvityksen tulisi lisäksi olla aina ajan tasalla tuomioistuimeen mentäessä. Seuraamusselvityksen aikana nuori tulisi voida ohjata tarvittavien palveluiden pariin, ja tämä muutos tulisi myös lisätä lakiin.

On kannatettavaa, että osa nuorisorangaistuksesta voitaisi suorittaa osallistumalla päihde- ja riippuvuushoitoon tai -palveluun, mikäli nuori jo on palvelun piirissä. Käytännössä se tarkoittaisi, että palveluiden tuottajana toimii hyvinvointialue. Tällaisen järjestelyn hyöty on tiiviissä yhteistyössä eri viranomaisten välillä. Nuorisorangaistukseen ehdotettu 30 tuntia päihde- ja riippuvuushoittoa tai -palvelua on kuitenkin varsin lyhyt aika, mikä tulisi ottaa huomioon mahdollisessa lakivalmistelussa. Varsinkin akuutteihin ongelmiin aikaa voi pitää täysin riittämättömänä. Suomalaista päihdehoitoa- ja kuntoutusta on jo aikaisemmin kritisoitu lyhytjänteiseksi ja kuntoutusjaksojen pituutta riittämättömäksi.

Valtionalouden tarkastusviraston tarkastuskertomuksessa (15/2024), jonka kohteena oli hyvinvointialueiden päihde- ja mielenterveyspalvelut, havaittiin, että nuorten palveluissa on merkittäviä alueellisia eroja saatavuudessa, sisällössä ja ikärajoissa, vaikka lainsäädäntö edellyttää yhdenvertaisuutta. Sosiaali- ja terveysministeriön sekä hyvinvointialueiden tulisi tarkastuskertomuksen mukaan yhtenäistää palveluvalikoimaa ja ikärajoja sekä varmistaa ostopalvelujen kustannusvaikuttavuus ja hoidon jatkuvuus. Nuorisorangaistukseen liittyvien päihde- ja riippuvuuspalveluiden sekä -hoidon järjestäminen ei siis ole itsestään selvää kaikilla hyvinvointialueilla. Mikäli palveluita ja hoitoa halutaan tarjota osana rangaistusta, tulee niiden saatavuutta selkeästi parantaa nykytilaan nähden ja kokonaisuutta kehittää valtakunnallisesti.

Työryhmämietinnössä viitataan siihen, että myös kolmannen sektorin tarjoamiin palveluihin ja toimintoihin voisi ohjata rikoksia tehneitä nuoria osana nuorisorangaistusta. Tämä tehostaisi järjestöjen ja yhteiskunnan palveluiden välistä yhteistyötä ja loisi toimivia palvelupolkuja nuorten rikosentelijöiden auttamiseksi. EPT-verkosto arvostaa sitä, että kolmas sektori nähdään osana nuorisorangaistuksen täytäntöönpanoa, mutta huomauttaa samalla, että yhteistyö sektoreiden välillä ei onnistu ilman suunnitelmallisuutta, molemminpuolista tahtotilaa ja tarvittavia resursseja. Hanketoiminnan lisäksi tarvitaan pysyvää rahoitusta sekä rakenteeltaan vahvaa yhteistyötä järjestöjen, rikosseuraamusviranomaisten ja hyvinvointialueiden välillä. Vuosille 2026 ja 2027 kaavaillut järjestöihin kohdistuvat avustusleikkaukset eivät tue järjestöille esitettyjä vaatimuksia yhteistyöstä nuorten hyvinvoinnin varmistamisessa.

Terveysdenhuollon liittäminen vahvemaksi osaksi nuorisorangaistusta ja siihen liittyvää selvitystä on kannatettava ehdotus. Päihde- ja riippuvuushoito, joka katsottaisi osaksi rangaistusta, olisi pääasiassa terveydenhuoltolain mukaista hoitoa, ja vastaavat palvelut viittaisivat sosiaalihuoltolain mukaisiin päihde- ja riippuvuuspalveluihin. Sosiaalihuollon rooli nuorisorangaistuksessa on jo selkeä, mutta terveydenhuollon rooli vaatii työryhmämietinnön mukaista kehittämistä. Lisäksi lastensuojelulla on oma roolinsa lapsen tai nuoren hyvinvoinnin turvaajana, mutta päihde- ja riippuvuuspalvelut eivät ole lastensuojelun vastuualuetta.

Verkosto kannattaa sitä, että terminologiaa yhtenäistettäisiin sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä käytettävien päihde- ja riippuvuushoitoa ja päihde- ja riippuvuustyön palveluita koskevien sanamuotojen kanssa. Yhteistyö eri viranomaisten kesken helpottuu, kun terminologia on sama.

Verkosto kannattaa nuorisorangaistuksen kehittämistä siten, että siihen sisällytetään päihde- ja riippuvuuspalvelut, viranomaisten välistä yhteistyötä kehitetään ja terminologia yhtenäistetään. Näillä toimilla voidaan vähentää rikosten uusimista ja tukea nuorten hyvinvointia. Nuorten päihdeongelmiin tulisi puuttua ensisijaisesti sosiaali- ja terveydenhuollon keinoin, ei rikosseuraamuksin. Hyvin toteutettu ehkäisevä päihdetyö vähentää myös päihteisiin liittyviä rikoksia.

Rangaistukseen liittyvä päihteiden käytön kartoitus sekä mahdolliset päihdepalvelut tukevat nuoren pärjäämistä ja vähentävät päihteiden riskikäyttöä. Lakimuutosten seurauksena nuorisorangaistus määrättäisiin useammalle rikoksia tehneelle nuorelle, heitä ohjattaisiin tehokkaammin palvelujen piiriin ja he voisivat saada entistä laajemmin apua päihde- ja riippuvuusongelmiin.

Eloranta Annika
Ehkäisevän päihdetyön järjestöverkosto